

Konstitucinio Teismo nutarimų padariniai laiko aspektu

Dovilė Pūraitė-Andrikienė

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės katedros lektorė
socialinių mokslų daktarė
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius, Lietuva
Tel. (+370 5) 236 6175
El. paštas: <dovile.puraite@gmail.com>

Straipsnyje nagrinėjama Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų teisinė galia laiko požiūriu, t. y. *ex tunc*, *ex nunc* ir *pro futuro* sprendimų teisinės galios elementai Lietuvos konstitucinės justicijos modelyje. Straipsnyje siekiama atskleisti Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos taisyklės, kad Konstitucinio Teismo sprendimų galia yra nukreipiama į ateitį, išimčių doktrinos raidą Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje, ir tolesnes šio instituto raidos perspektyvas, *inter alia*, atsižvelgiant į 2019 m. priimtą Konstitucijos pataisą dėl individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimo.

Pagrindiniai žodžiai: Konstitucinio Teismo nutarimų teisinė galia, *ex tunc*, *ex nunc* ir *pro futuro* sprendimų teisinės galios elementai konstitucinės justicijos modelyje.

Effects of the Rulings of Constitutional Court in Time

The article analyzes the temporal effects of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania's rulings, i.e., *ex tunc*, *ex nunc*, and *pro futuro* elements of judicial decisions in the constitutional justice model of Lithuania. This article aims to reveal the development of the doctrine of exceptions of the constitutionally established rule, that the force of the decisions of the Constitutional Court is directed to the future, in the jurisprudence of a Constitutional Court and further development of this institute *inter alia* in light of the 2019 amendment to the Constitution of the Republic of Lithuania, which introduced a mechanism for lodging an individual constitutional complaint.

Keywords: constitutional justice model, temporal effects of constitutional courts decisions, *ex tunc*, *ex nunc*, and *pro futuro* elements of judicial decisions.

Įvadas

Klasika įvardijami amerikietiškas ir europietiškas konstitucinės justicijos modeliai yra tik pati bendriausia konstitucinės justicijos klasifikacija. Akivaizdu, kad europietiškas modelis taip pat yra labai nevienalytis, konkrečios valstybės konstitucinės justicijos modelį nulemia ir kiti pasirinkimai. Mokslineje literatūroje tvirtinama, kad konkrečios valstybės konstitucinės justicijos modelį suformuoja šie pasirinkimai: 1) pasirinkimas tarp decentralizacijos ir centralizacijos¹; 2) pasirinkimas dėl konstitucinės

¹ Iš Europos Sąjungos valstybių narių konstitucinę kontrolę vykdo atskiras konstitucinis teismas – Austrijoje, Belgijoje, Bulgarijoje, Čekijoje, Ispanijoje, Italijoje, Latvijoje, Lenkijoje, Lietuvoje, Liuksemburge, Maltoje, Portugalijoje, Prancūzijoje, Rumunijoje, Slovakijoje, Slovėnijoje, Vengrijoje, Vokietijoje.

kontrolės įgyvendinimo laiko, tai pasirinkimas tarp *a priori (ex ante)* ir *a posteriori (ex post)* konstitucinės kontrolės; 3) pasirinkimas tarp konkrečios ir abstrakčios konstitucinės kontrolės². Kiti autoriai pabrėžia, kad konstitucinės justicijos institucijos statusui būdingi trys sudedamieji jos konstrukcijos elementai, kurių tam tikras derinys lemia konstitucinės justicijos modelį ir jos veiksmingumą, būtent: a) subjektų, turinčių teisę kreiptis į konstitucinį teismą, ratas; b) konstitucinės priežiūros institucijos žinybinis priklausymas, t. y. konstitucinės justicijos institucijos įgaliojimai spręsti dėl valstybės institucijų priimamų teisės aktų ir Konstitucijos santykio; c) konstitucinės justicijos institucijos priimamų sprendimų teisiniai padariniai³. Paprastai išskiriama ir daugiau konstitucinės kontrolės formų, kurios taip pat turi nemenką reikšmę formuojant konkrečios valstybės konstitucinės justicijos modelį, kaip antai konstitucinės kontrolės skirstymas pagal jos atlikimo privalomumą, t. y. į privalomąją ir fakultatyvinę, taip pat pagal konstitucingumo tikrinimo parametrus.

Apibendrinant galima konstatuoti, kad konkrečios valstybės konstitucinės justicijos modelį suformuoja šie pasirinkimai: institucinis aspektas (centralizuota ir decentralizuota konstitucinė kontrolė), įgyvendinimo laikas (*a priori (ex ante)* ir *a posteriori (ex post)* konstitucinė kontrolė), ginčo pobūdis (konkrečioji ir abstrakčioji konstitucinė kontrolė), atlikimo privalomumas (privalomoji ir fakultatyvinė konstitucinė kontrolė), konstitucingumo tikrinimo parametrai (materialioji ir formalioji konstitucinė kontrolė), įgaliojimų apimtis, pareiškėjų spektras ir teisiniai padariniai.

Šis straipsnis skiriamas būtent pastarajam konstitucinės justicijos modelį formuojančiam pasirinkimui – jos teisiųjų padarinių problematikai. Manytina, kad konstitucinės justicijos institucijos sprendimų teisinės galios ir sukeliama padarinių klausimas yra vienas iš svarbiausių konstitucinės justicijos tematikos klausimų, nes jis susijęs su pačia konstitucinės justicijos esme. Šiame straipsnyje daugiausia dėmesio skiriama būtent Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo (toliau – ir Konstitucinis Teismas) nutarimų teisinės galios laiko požiūriu problematikai analizuoti, t. y. *ex tunc*, *ex nunc* ir *pro futuro* sprendimų teisinės galios elementams Lietuvos konstitucinės justicijos modelyje.

Lietuvoje Konstitucinio Teismo nutarimų teisinė galia laiko požiūriu analizuota V. Sinkevičiaus⁴, D. Murausko⁵, V. Staugaitytės⁶ publikacijose, kai kurie šio klausimo aspektai nagrinėti ir kitų autorių darbuose⁷. Tačiau šie tyrimai atlikti santykinai seniai, todėl juose nėra aptariamas naujausių Lietuvos Respublikos Konstitucijos⁸ (toliau – Konstitucijos) 107 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos taisyklės, kad Konstitucinio Teismo sprendimų galia yra nukreipiama į ateitį, išimčių sąrašas. Šis sąrašas buvo reikšmingai išplėstas būtent pastarųjų metų Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje ir 2019 m. kovo 21 d.

² DE VISSER, M. *Constitutional Review in Europe. A Comparative Analysis*. Oxford and Portland, 2014, p. 77.

³ VINKLERIS, P. Konstitucinės priežiūros elitinės koncepcijos ir žinybinio priklausymo ribų problema Lietuvoje. *Justitia*, 1999, nr. 5–6, p. 23.

⁴ SINKEVIČIUS, V. Teisinės pasekmės, kurias sukelia Konstitucinio Teismo konstatavimas, jog įstatymas ar kitas teisės aktas prieštarauja Konstitucijai. *Jurisprudencija*, 2014, nr. 21(4).

⁵ MURAUŠKAS, D. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir laikas: optimalaus rezultato paieška. In MACHOVENKO, J.; ISOKAITĖ, I. (sud.) *Konstitucionalizmo idėja, bendroji Europos teisė ir Lietuvos konstitucinė tradicija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2016.

⁶ STAUGAITYTĖ, V. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų teisinė galia laiko požiūriu. *Jurisprudencija*, 2005, nr. 77(69); STAUGAITYTĖ, V. Konstitucijai prieštaraujančių teisės aktų pašalinimo iš teisės sistemos atidėjimas Lietuvos ir užsienio valstybių konstitucinių teismų praktikoje. *Jurisprudencija*, 2006, nr. 80.

⁷ KŪRIS, E. (sud. ir moksl. red.) Konstitucinis Teismas. In *Lietuvos teisinės institucijos*. Vilniaus universiteto vadovėlis. Vilnius: Registrų centras, 2011; ŠILEIKIS, E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.

⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 33-1014; 1996, nr. 64-1501; 1996, nr. 122-2863; 2002, nr. 65-2629; 2003, nr. 14-540; 2003, nr. 32-1315; 2003, nr. 32-1316; 2004, nr. 111-1423; 2004, nr. 111-4124; 2006, nr. 48-1701.

priimtomis Konstitucijos pataisomis dėl individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimo nacionalinėje teisės sistemoje.

Užsienio teisės mokslo atstovų darbų, skirtų išimtinai Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų teisei galiai laiko požiūriu, nėra. Tačiau kartais šis klausimas užsienio autorių darbuose aptariamas atliekant tam tikras konstitucinės justicijos institucijų sprendimų padarinių lyginamąsias analizes, iš tokių darbų išskirtini M. De Visser lyginamoji Europos konstitucinės justicijos institucijų analizė „Konstitucinė kontrolė Europoje“⁹ (2014) bei L. Sadurskio studija „Teisės teismuose. Studija apie konstitucinius teismus pokomunistinėse Rytų ir Vidurio Europos valstybėse“¹⁰ (2008).

Šio tyrimo kontekste aktualūs ir užsienio tyrėjų atlikti tyrimai, kuriuose Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų padariniai nėra aptariami, tačiau išsamiai analizuojami šiam tyrimui aktualūs kitų užsienio valstybių konstitucinės justicijos institucijų sprendimų padariniai. Iš tokių tyrimų paminėtini P. Popelier, S. Verstralen, D. Vanheule, B. Vanlerberghe analizė „Teismų sprendimų teisinė galia laike“¹¹ ir kitų autorių darbai¹². Tyrimui aktualių klausimų apibendrinimų galima rasti Europos Komisijos „Demokratija per teisę“ (Venecijos komisijos) 2010 m. parengtoje studijoje „Dėl individualaus kreipimosi į konstitucinės justicijos institucijas“¹³.

Taigi šio *darbo objektas* – Konstitucinio Teismo nutarimų teisinė galia laiko požiūriu, t. y. *ex tunc*, *ex nunc* ir *pro futuro* sprendimų teisinės galios elementai Lietuvos konstitucinės justicijos modelyje. Siekiant pažvelgti į aptariamą klausimą platesniame kontekste ir padėti pagrindą tolesniam tyrimui (t. y. aptarti, kokie yra galimi šio instituto modeliai ir jų derinimo galimybės apskritai), pirmoje straipsnio dalyje aptariama konstitucinės justicijos institucijų sprendimų teisinė galia laiko požiūriu įvairiose Europos valstybėse. Antroje straipsnio dalyje koncentruojamasi išimtinai į Lietuvos konstitucinės justicijos modelyje išskirtus *ex tunc*, *ex nunc* ir *pro futuro* Konstitucinio Teismo nutarimų teisinės galios elementus.

Straipsnio tikslas – atskleisti Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos taisyklės, kad Konstitucinio Teismo sprendimų galia yra nukreipama į ateitį, išimčių doktrinos raidą Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje ir tolesnes šio instituto raidos perspektyvas, *inter alia*, atsižvelgiant į 2019 m. priimtą Konstitucijos pataisą dėl individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimo.

Siekiant įgyvendinti išsikelto tikslą, darbe keliami ir sprendžiami šie **uždaviniai**: 1) atskleisti konstitucinių teismų sprendimų teisinės galios laiko požiūriu modelių įvairovę (ir šių modelių derinimo galimybes) Europos valstybėse; 2) išanalizuoti Konstitucinio Teismo oficialiosios konstitucinės doktrinos raidą *ex tunc*, *ex nunc* ir *pro futuro* Konstitucinio Teismo nutarimų teisinės galios elementų klausimu; 3) atskleisti šios doktrinos plėtojimo reikalaujančius aspektus ir tolesnes aptariamo instituto raidos galimybes.

Siekiant užsibrėžto tikslo, visų pirma analizuoti norminiai šaltiniai: Konstitucija, taip pat Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas (toliau – ir KTI)¹⁴, Lietuvos Respublikos Konstitucinio

⁹ DE VISSER, M. *Constitutional Review ... <...>*.

¹⁰ SADURSKI, W. *Rights Before Courts, a Study of Constitutional Courts in Postcommunist States of Central and Eastern Europe*. Netherlands, 2008.

¹¹ POPELIER, P.; VERSTRAELEN, S.; VANHEULE, D.; VANLERBERGHE, B. *The Effects of Judicial Decisions in Time*. Cambridge, 2014.

¹² VERSTRAELEN, S. The Temporal Limitation of Judicial Decisions: The Need for Flexibility Versus the Quest for Uniformity. *German Law Journal*, 2013, Vol. 14, No. 9; PORTUESE, A. et al. The principal of Legal Certainty as a Principal of Economic Efficiency. *European Journal of Law and Economics*, 2013, No. 13–13.

¹³ EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Study on individual access to constitutional justice*, Venice, 2010 [interaktyvus. Žiūrėta 2019 m. kovo 10 d.]. Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2010\)039rev-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2010)039rev-e)>.

¹⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas. *Lietuvos aidas*, nr. 24; *Valstybės žinios*, 1993, nr. 6-120.

Teismo reglamentas (toliau – ir KTR)¹⁵. Siekiant palyginti Lietuvos ir kitų Europos valstybių konstitucinės justicijos institucijų sprendimų teisinę galią laiko požiūriu, taip pat šiame darbe analizuoti nagrinėjamos temos kontekste aktualūs užsienio valstybių teisės aktai (užsienio valstybių konstitucijos, konstitucinių teismų įstatymai¹⁶). Itin svarbi šiame tyrime jurisprudencinių šaltinių analizė: visų pirmą Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų, taip pat Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo (toliau – LVAT) bei užsienio valstybių konstitucinės justicijos institucijų sprendimų. Šiame darbe analizuota ir tyrimui aktuali specialioji literatūra, nagrinėjamų klausimų analizei pasirinktos tų užsienio ir Lietuvos konstitucinės teisės mokslo atstovų mintys, kurios leistų atskleisti kuo platesnę galimų požiūrių aptariama tema amplitudę.

Tyrimas atliktas derinant skirtingus, leidžiančius atskleisti tiek teorinę, tiek praktinę analizuojamo klausimo problematiką, metodus – dokumentų analizę, loginę, sisteminę, kritinę, lyginamąją, teleologinę, lingvistinę analizę.

1. Konstitucinės justicijos institucijų sprendimų teisinė galia laiko požiūriu: lyginamasis aspektas

Aptariant konstitucinės justicijos tipologiją pagal jos teisinius padarinius, reikia atkreipti dėmesį, kad yra ir daugiau galimų jos klasifikavimo pagrindų, t. y. ne tik konstitucinės justicijos institucijų sprendimų galiojimas laiko aspektu.

Pirmoji galima klasifikacija yra tarp *inter partes* ir *erga omnes* sprendimų teisinės galios, t. y. ar teismo sprendimas privalomas tik ginčo šalims, sprendimas teisės normos nepanaikina (*inter partes*) ar jis yra visuotinai privalomas (*erga omnes*), jo padariniai – akto anuliuojimas ar pašalinimas iš teisės sistemos. Žinoma, ši teismo sprendimo teisinė galia yra nulemta ankstesnių pasirinkimų tarp decentralizuotos ir centralizuotos bei tarp konkrečiosios ir abstrakčiosios konstitucinės kontrolės. Kadangi decentralizuotoje konstitucinės kontrolės sistemoje konstitucinę kontrolę gali vykdyti visi teismai konkrečios bylos kontekste, toks teismo sprendimas bus privalomas tik ginčo šalims, konstitucijai prieštaraujanti nuostata bus netaikoma tik toje konkrečioje byloje. O centralizuotose konstitucinės kontrolės sistemose, kuriose tokie įgaliojimai sukonzentruoti specializuoto konstitucinio teismo rankose, šių institucijų sprendimai turi visuotinę galią.

Jei konstitucinės justicijos institucijos sprendimas turi *erga omnes* poveikį, kyla kitas klausimas – tokios institucijos sprendimų teisinė galia yra *konsultacinio* ar *privalomojo pobūdžio*, t. y. ar tam, kad toks sprendimas taptų galutinis, reikia gauti parlamento ar kitos institucijos pritarimą? Dominuojanti yra privalomojo pobūdžio sprendimų teisinė galia. Pavyzdžiui, visose Rytų ir Vidurio Europos valstybėse konstitucinių teismų sprendimai dėl teisės aktų atitikties konstitucijai yra galutiniai, t. y. juos įveikti galima nebent konstitucijų pataisomis, tik Rumunijoje Konstitucinio Teismo sprendimai dėl Parlamento priimtų įstatymų konstitucingumo (iki jų promulgavimo) galėjo būti įveikti 2/3 abiejų Parlamento rūmų narių dauguma, tačiau 2003 m. Konstitucijos pakeitimais ši galimybė buvo panaikinta¹⁷.

Dar viena galima konstitucinės justicijos institucijų sprendimų teisinės galios tipologija yra susijusi su šių sprendimų įgyvendinimu, t. y. ar konstituciniam teismui pripažinus teisės aktą prieštaraujančiu

¹⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo reglamentas. *Valstybės žinios*, 2004, nr. 38-1237; 2007, nr. 100-4082; 2008, nr. 139-5513; 2009, nr. 34-1303; *TAR*, 2015, nr. 13255.

¹⁶ Siekiant neapkrauti teksto, nuorodos į užsienio valstybių teisės aktus straipsnio išnašose nėra pateikiamos, jas galima rasti naudotų šaltinių ir literatūros sąrašė.

¹⁷ SADURSKI, W. *Rights Before Courts* <...>, p. 13.

konstitucijai, šis aktas negali būti taikomas, šį teisės aktą priėmęs teisėkūros subjektas įpareigojamas jį panaikinti arba pakeisti / papildyti taip, kad jis atitiktų konstituciją ar yra panaikinamas¹⁸.

Tačiau grįžtant prie šiamo straipsnyje analizuojamo klausimo konstatuotina, kad sistemose, kuriose konstitucinės justicijos institucijų sprendimai turi *erga omnes* poveikį, taip pat skirtingai sprendžiamas klausimas dėl konstitucinės justicijos institucijos sprendimo įsigaliojimo laiko. Tradiciškai teismų sprendimų galiojimas laiko aspektu skirstomas į tris grupes: *ex tunc*¹⁹, *ex nunc*²⁰ ir *pro futuro*²¹.

Mokslinės diskusijos apie konstitucinės justicijos institucijų sprendimų teisinius padarinius pagrindą sudaro negaliojimo ir nuginkėjumų teorijos, kurios skirtingai aiškina pačią nekonstitucingumo sampratą²². Pagal negaliojimo doktriną konstitucijai prieštaraujantis įstatymas laikomas negaliojančiu (niekiniu) nuo jo kolizijos su konstitucija atsiradimo momento, t. y. nuo to įstatymo priėmimo arba įsigaliojimo. Pagal šią teoriją teisės akto negaliojimas yra tiesioginis aukštesnės teisinės galios normos pažeidimo padarinys, taigi jis kyla *ipso jure*. Pagal nuginkėjumų teoriją įstatymas, prieštaraujantis konstitucijai, yra galiojantis ir sukelia teisinių padarinių tol, kol dėl savo ydingumo nėra eliminuojamas iš teisės sistemos (panaikinamas) konstitucinio teismo sprendimu. Reikia pažymėti, kad nė viena iš šių teorijų praktikoje grynąja forma paprastai nėra įgyvendinama.

Negaliojimo ir nuginkėjumų teorijos sukuria dilemą, kuri verčia pasirinkti tarp teisės sistemos darnos ir teisinio saugumo²³. Dažnai tvirtinama, kad retroaktyvus teismų sprendimų poveikis prisideda prie teisinio neapibrėžtumo²⁴. Esant *ex tunc* poveikiui, teismo sprendimas paneigia galimybę individui numatyti taikytiną teisę, kitaip tariant, pažeidžiamas teisinio tikrumo principas²⁵. Atsiradusią naują taisyklę pritaikyti praeities atvejams gali būti problemiška, nes tenka iš naujo spręsti daug bylų, iš naujo vertinti seniai išnagrinėtus ginčus²⁶. Atsižvelgdamos į problemas, kurias kelia teismo sprendimo taikymas *ex tunc* bylose, susijusiose su teisės aktų teisėtumo kontrole, vis daugiau valstybių pradeda taikyti *ex nunc* modelį arba galiojančio *ex tunc* konvencinio režimo išimtis²⁷.

Santykinai nedaug valstybių yra pasirinkusios *ex tunc* konstitucinių teismų sprendimų teisinės galios modelį. Prie šių valstybių Venecijos komisija priskiria, *inter alia*, Belgiją, Vokietiją, Vengriją, Italiją, Ispaniją, Lenkiją, Portugaliją, Rusiją, Slovėniją, Makedoniją²⁸.

¹⁸ Štai Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas priklauso pirmai grupei, įstatymas ar kitas teisės aktas negali būti taikomi nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas dėl šio akto nekonstitucingumo (Konstitucijos 107 str. 1 d.). Šiai grupei priklauso ir Bulgarijos Konstitucinis Teismas. Bulgarijoje kiekvienas teisės aktas negali būti taikomas nuo tos dienos, kai įsigalioja Konstitucinio Teismo sprendimas, kuriuo tas aktas pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai (Konstitucijos 150–151 str.). Priešingai Lietuvos ar Bulgarijos konstitucinių teismų įgaliojimams, Vengrijos Konstitucinis Teismas, pripažindamas, kad teisės aktas prieštarauja Konstitucijai, tokį teisės aktą panaikina. Latvijoje teisės norma, kurią Konstitucinis Teismas pripažino prieštaraujančia Konstitucijai, netenka galios nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas (Konstitucinio Teismo įstatymo 32 str. 1 d.). Slovėnijoje Konstitucinis Teismas, nusprendęs, kad įstatymas prieštarauja Konstitucijai, panaikina tokį įstatymą ar jo dalį nuo sprendimo priėmimo (Konstitucinio Teismo įstatymo 39 ir 43 str.).

¹⁹ Liet. – nuo pradžių. Tai yra retroaktyvus teisės galiojimas.

²⁰ Liet. – nuo dabar. Tai yra teisės galiojimas nuo priėmimo momento.

²¹ Liet. – į ateitį. Tai yra teisės galiojimas nuo tam tikro momento ateityje.

²² STAUGAITYTĖ, V. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų teisinė galia <...>, p. 66.

²³ EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Study on individual access* <...>.

²⁴ PORTUESE, A. *et al.* The principal of Legal Certainty <...>, p. 21.

²⁵ MURAUŠKAS, D. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir laikas <...>, p. 202.

²⁶ STAUGAITYTĖ, V. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų teisinė galia <...>, p. 66.

²⁷ VERSTRAELEN, S. The Temporal Limitation of Judicial <...>, p. 1962.

²⁸ EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Study on individual access* <...>.

Portugalijoje išspręstos bylos neperžiūrimos, išskyrus atvejus, kai Konstitucinis Teismas priima sprendimą, kuriuo pripažinta prieštaraujanti Konstitucijai norma yra susijusi su baudžiamaisiais, drausminiais ar administraciniais pažeidimais ir ta norma kaltinamajam yra mažiau palanki (Konstitucijos 282 str. 3 d.).

Lenkijoje Konstitucinio Tribunolo sprendimas, kad norminis aktas, kuriuo remiantis buvo priimtas įsiteisėjęs teismo sprendimas, galutinis administracinis sprendimas ar sprendimas kitokioje byloje, neatitinka Konstitucijos, tarptautinės sutarties ar įstatymo, yra pagrindas atnaujinti procesą, panaikinti administracinį ar kitokį sprendimą vadovaujantis šiam procesui taikomose taisyklėse nustatytais principais ir tvarka (Konstitucijos 190 str. 4 d.). Tačiau mokslinėje literatūroje tvirtinama, kad ši taisyklė Lenkijoje traktuojama labiau kaip bendros taisyklės išimtis²⁹.

Vokietijoje, jeigu Federalinis Konstitucinis Teismas nusprendžia, kad federalinis įstatymas prieštarauja Pagrindiniam Įstatymui ar federalinės žemės įstatymas prieštarauja Pagrindiniam Įstatymui arba federaliniam įstatymui, jis tokį įstatymą pripažįsta negaliojančiu (Konstitucinio Teismo įstatymo 78 str.). Galimybė atnaujinti procesą numatyta tik baudžiamosiose bylose, kuriose priimti galutiniai įsiteisėję nuosprendžiai yra pagrįsti Pagrindiniam Įstatymui prieštaraujanti nuostata (79 str. 1 d.), visi kiti teismų ir administraciniai sprendimai lieka galioti (79 str. 2 d.), išskyrus atvejus, kai įstatymo nekonstitucingumas konstatuojamas išnagrinėjus individualų skundą – tada Konstitucinis Teismas panaikina šiuo įstatymu pagrįstą sprendimą ir grąžina bylą atitinkamam teismui nagrinėti iš naujo. Taip pat įstatymas draudžia vykdyti Konstitucijai prieštaraujanti normos pagrindu priimtus sprendimus (79 str. 2 d.).

Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas nepripažįsta įstatymo negaliojančiu, kai būtina išvengti neleistinos teisės spragos, t. y. kai dėl įstatymo pripažinimo negaliojančiu susidarytų teisinė situacija, kuri dar labiau neatitiktų Pagrindinio Įstatymo. Tokiu atveju Federalinis Konstitucinis Teismas tik paskelbia įstatymą neatitinkančiu Pagrindinio Įstatymo³⁰. Įstatymų leidėjas turi pareigą retroaktyviai nustatyti tokią teisinę situaciją, kuri atitiktų Pagrindinį Įstatymą ir apimtų iš esmės visą laikotarpį, kuriuo galiojo neatitinkančiu Pagrindinio Įstatymo paskelbtas įstatymas, bei visus sprendimus, kurie yra pagrįsti įstatymu, pripažintu prieštaraujanti Pagrindiniam Įstatymui, ir kurie dar nėra galutiniai³¹. Bylose dėl mokesčių įstatymų nuostatų, reikšmingų biudžetui, Federalinis Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad antikonstitucines nuostatas toliau taikyti dar nepasibaigusiam apmokestinamajam laikotarpiui yra pateisinama tuo, kad reikia patikimo fiskalinio ir biudžeto planavimo bei sklandžios administracijos veiklos³².

Taigi Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas taiko šias *ex tunc* režimo išimtis: 1) paskelbia aktą prieštaraujanti Konstitucijai, bet nenaikina jo *ab initio*; 2) konstatuoja, kad teisės aktas dar atitinka Konstituciją ir palieka įstatymų leidėjui laiko pataisyti reguliavimą; 3) nurodo, kokių konkrečių būdu aiškinamas įstatymas neprieštarauja Konstitucijai³³.

Taigi šiose valstybėse konstitucinių teismų sprendimų retroaktyvumas daugiausia taikomas baudžiamiesiems nuosprendžiams.

Iš *ex tunc* sprendimų teisinės galios modelį pasirinkusių valstybių tik Belgija, Ispanija, Rusija ir Slovėnija *ex tunc* sprendimų teisinės galios modelį taiko plačiau (t. y. tik su keliomis išimtimis, kurios turi būti nurodytos Konstitucinio Teismo)³⁴.

²⁹ STAUGAITYTĖ, V. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų teisinė galia <...>, p. 69.

³⁰ Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 1982 m. lapkričio 3 d. nutarimas Nr. 620/78, 1335/78, 1104/79, 363/80, 1998 m. lapkričio 10 d. sprendimas Nr. 1057/91, 1226/91, 980/91.

³¹ Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 4 d. sprendimas Nr. 400/98, 1735/00.

³² Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 2002 m. kovo 6 d. sprendimas Nr. 17/99.

³³ MURAUSKAS, D. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir laikas <...>, p. 202.

³⁴ EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Draft study on individual access* <...>, p. 51.

Belgijoje įstatymų leidėjas nustatė skirtingus Konstitucinio Teismo sprendimų teisinės galios laiko požūriū režimus priklausomai nuo proceso rūšies: tiek teisės akto panaikinimo, tiek preliminarus kreipimosi atvejais sprendimų poveikis yra iš esmės *ex tunc*, tačiau tik pirmu atveju įstatymų leidėjas sudaro galimybę kažkiek koreguoti savo sprendimo poveikį laiko atžvilgiu³⁵.

Slovėnijoje, jeigu Konstitucinis Teismas nustato, kad įstatymas prieštarauja Konstitucijai, toks įstatymas (ar jo dalis) yra panaikinamas (Konstitucijos 161 str. 1 d.); Konstitucinio Teismo sprendimų teisiniai padariniai reglamentuojami įstatymu (Konstitucijos 161 str. 3 d.).

Slovėnijoje Konstitucinio Teismo panaikintas įstatymas ar jo dalis netaikomi santykiams, atsiradusiems iki tos dienos, kurią įsigaliojo panaikinimas, jei tą dieną dėl šių santykių nebuvo priimta galutinio sprendimo (Konstitucinio Teismo įstatymo 44 str.). Konstitucinis Teismas panaikina Konstitucijai prieštaraujantį ar neteisėtą poįstatyminį teisės aktą, kai nustato, kad reikia pašalinti žalingus tokio prieštaravimo ar neteisėtumo padarinius; šis panaikinimas sukelia retroaktyvius padarinius (45 str. 2 d.). Kiekvienas asmuo, patyręs žalingų Konstitucijai prieštaraujančio ar neteisėto poįstatyminio teisės akto, kuris yra panaikintas nuo jo priėmimo, padarinių, gali reikalauti juos pašalinti; jeigu šiuos padarinius sukėlė individualus aktas, priimtas remiantis poįstatyminiu teisės aktu ar bendro pobūdžio teisės aktu, kuris panaikintas nuo jo priėmimo, nukentėjęs asmuo turi teisę reikalauti iš institucijos, priėmusios individualų aktą, šį aktą panaikinti arba pakeisti jį nuo jo priėmimo dienos (46 str. 1 d.); nukentėjęs asmuo gali prašyti retroaktyviai pakeisti arba panaikinti šio straipsnio 1 dalyje nurodytą individualų aktą per tris mėnesius nuo tos dienos, kurią paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas, jeigu nuo pranešimo apie priimtą individualų aktą iki prašymo ar skundo pateikimo nepraėjo daugiau nei vieni metai (46 str. 2 d.); jeigu žalingų padarinių tiesiogiai kyla iš poįstatyminio teisės akto ar kito bendro pobūdžio akto, išleisto įgyvendinant valstybės valdžios įgaliojimus, kurį Konstitucinis Teismas retroaktyviai panaikino, institucija, priėmusi minėtus aktus įgyvendindama valstybės valdžios įgaliojimus, turi pašalinti žalingus jų padarinius; nukentėjęs asmuo turi teisę kreiptis į tokią instituciją laikydamasis šio straipsnio 2 dalyje nustatytų terminų (46 str. 3 d.).

Ispanijoje sprendimai, kuriais pripažįstama, kad įstatymai ar kiti teisės aktai prieštarauja Konstitucijai, nėra pagrindas peržiūrėti procesą, kuris užbaigtas priėmus *res judicata* galią turintį sprendimą ir kuriame buvo taikomi antikonstituciniai įstatymai ar kiti teisės aktai, išskyrus baudžiamąsias ar administracines bylas dėl sankcijos skyrimo, kai taikytos normos negaliojimas būtų pagrindas sumažinti bausmę ar sankciją arba panaikinti ar apriboti atsakomybę (Konstitucinio Teismo įstatymo 40 str. 1 d.).

Ex nunc sprendimų teisinės galios modelį pasirinkusios, *inter alia*, Albanija, Austrija, Kroatija, Čekija, Prancūzija, Latvija, Moldova, Rumunija, Serbija, Slovakija³⁶.

Klasikinis *ex nunc* modelio pavyzdys yra Austrijos Konstitucinis Teismas. Austrijoje įstatymas toliau taikomas tiems santykiams, kurie prasidėjo iki jo panaikinimo dėl prieštaravimo Konstitucijai reguliuoti, išskyrus tą konkrečią bylą, nebent Konstitucinis Teismas savo panaikinamajame nutarime nustatytų kitokią tvarką; jeigu Konstitucinis Teismas savo panaikinamajame nutarime nustatė tokio panaikinimo įsigaliojimo datą, įstatymas ir toliau iki tos nustatytos datos galioja visų jo reguliuojamų santykių atžvilgiu, išskyrus tą konkrečią bylą (Federalinio konstitucinio įstatymo 140 str. 7 d.). Išspręstos bylos ir įsiteisėję individualūs sprendimai yra neliečiami – kitaip nei *ex tunc* modelio valstybėse, Austrijoje nėra nustatyta jokių išimčių, net baudžiamaisiais nuosprendžiais nuteistiems asmenims³⁷.

³⁵ POPELIER, P.; VERSTRAELEN, S.; VANHEULE, D.; VANLERBERGHE, B. *The Effects of Judicial Decisions* <...>, p. 10.

³⁶ Ten pat, p. 10.

³⁷ STAUGAITYTĖ, V. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų teisinė galia <...>, p. 66.

Dažnai tvirtinama, kad austriškoji sprendimų galiojimo laiko atžvilgiu koncepcija yra lankstesnė ir palieka daugiau laisvės siekiant kompromiso tarp konkuruojančių vertybių – teisinio saugumo ir materialinio teisingumo, turbūt todėl dauguma Rytų ir Vidurio Europos valstybių pasirinko būtent šią koncepciją, tačiau daugeliui šio regiono valstybių būdingos tam tikros šios koncepcijos išimties³⁸. Latvijoje kiekviena teisės norma (aktas), kurią Konstitucinis Teismas pripažino prieštaraujančia aukštesnės galios teisės aktui, turi būti laikoma negaliojančia nuo tos dienos, kai paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas, nebent Konstitucinis Teismas nusprendžia kitaip (Konstitucinio Teismo įstatymo 32 str. 3 d.). Pagal susiformavusią praktiką Konstitucinis Teismas, nustatydamas konkretų momentą, nuo kurio ginčijamos normos netenka galios, įvertina, ar jas pripažinti netekusiomis galios atgaline data reikia dėl pareiškėjų pagrindinių teisių apsaugos, ar esama kitų argumentų, kuriais remiantis ginčijamas normas reikėtų pripažinti negaliojančiomis atgaline data tik dėl pareiškėjų³⁹. Taigi Latvijos sprendimų teisinės galios modelis negali būti pavadintas grynuoju *ex nunc*, nes turi ir ganėtinai ryškių *ex tunc* modelio elementų.

Italijoje įstatymai labai griežti Konstitucinio Teismo sprendimų teisinės galios laiko požiūriu ir neleidžia jokio nukrypimo nuo *ex nunc* teisinės galios režimo⁴⁰. Tačiau Italijos Konstitucinis Teismas savo jurisprudencijoje bando nors kiek sušvelninti tokį teisinio reguliavimo griežtumą. Pavyzdžiui, kartais Italijos Konstitucinis Teismas *de facto* pripažįsta teisinio reguliavimo nesuderinamumą su Konstitucija, tačiau *de jure* to nekonstatuoja, taip stengdamasis nurodyti kelią įstatymų leidėjui, kad šis suderintų teisinį reguliavimą su Konstitucija⁴¹.

Šiame kontekste pažymėtina, kad net tose valstybėse, kuriose konstitucinių teismų sprendimai turi *ex nunc* poveikį, visiškai įprastas reiškinys yra galimybė peržiūrėti baudžiamuosius nuosprendžius, jeigu konstitucinio teismo sprendimas lemtų švelnesnės bausmės skyrimą (pvz., Albanijoje, Čekijoje, Moldovoje, Rumunijoje)⁴². Tačiau, pvz., Čekijoje baudžiamųjų nuosprendžių peržiūra galima tik tuo atveju, jeigu nuosprendis dar nėra įvykdytas (Konstitucinio Teismo įstatymo 71 str.).

Apibendrinant galima konstatuoti, kad, neatsižvelgiant į tai, kuri sprendimų teisinės galios modelį pasirinkusios atskiros valstybės, praktikoje jų konstitucinių teismų sprendimų padariniai gali būti panašūs. Valstybėse, pripažįstančiose negaliojimo doktriną, sprendimų retroaktyvumas yra ribojamas siekiant užtikrinti teisinės tvarkos stabilumą, teisinį saugumą, įgytų teisių apsaugą ir kt., tuo tarpu valstybėse, kuriose laikomasi nuginčijamumo koncepcijos siekiant užtikrinti teisingumą individualiose bylose, tenka taikyti tam tikras taisyklės *ex tunc* išimtis⁴³.

Pro futuro sprendimų teisinės galios elementų Europos valstybių konstitucinės justicijos sistemose, priežastis – situacijos, kai konstitucijai prieštaraujantį teisės aktą nedelsiant pašalinus iš teisės sistemos gali kilti nepageidaujamų padarinių. Tarp jų, *inter alia*, paminėtini: teisinio reguliavimo vakuumo, kuris sukeltų pavojų tam tikriems svarbiems visuomenės, valstybės ar asmenų interesams, susidarymas; poveikis valstybės finansų pusiausvyrai, kai sprendimui įgyvendinti reikia didelių valstybės biudžete nenumatytų finansinių lėšų. Nuginčijamumo teorijos kontekste atrodo visiškai pagrįsta ir logiška, kad konstitucinis teismas, atsižvelgdamas į konkrečios bylos aplinkybes, gali pats spręsti, ar konstitucijai

³⁸ Ten pat.

³⁹ Latvijos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. gruodžio 21 d. nutarimas Nr. 2009-43-01.

⁴⁰ POPELIER, P.; VERSTRAELEN, S.; VANHEULE, D.; VANLERBERGHE, B. *The Effects of Judicial Decisions* <...>, p. 10.

⁴¹ Ten pat, p. 140.

⁴² EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Draft study on individual access* <...>, p. 51.

⁴³ STAUGAITYTĖ, V. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų teisinė galia <...>, p. 69.

prieštaraujantis aktas panaikintas *ex nunc*, t. y. nuo sprendimo įsigaliojimo momento, ar *ex tunc*, t. y. retroaktyviai, ar *pro futuro*, t. y. nuo tam tikros datos ateityje⁴⁴. Kai kurių valstybių konstitucijose arba įstatymuose taip pat dažnai nustatyti konstitucinių teismų įgaliojimai pripažinus įstatymą ar kitą teisės aktą prieštaraujančiu Konstitucijai kartu atidėti terminą, nuo kurio tas aktas neteks galios.

Austrijos Konstitucija įtvirtina Konstitucinio Teismo teisę nustatyti terminą, nuo kurio Konstitucijai prieštaraujantis teisės aktas neteks galios; šis terminas negali būti ilgesnis nei 18 mėnesių. Šį termino atidėjimo institutą perėmė ir dauguma Rytų bei Vidurio Europos valstybių. Štai Lenkijoje Konstitucinis Tribunolas šį terminą gali atidėti taip pat ne ilgiau kaip 18 mėnesių, jeigu konstatuojamas įstatymo nekonstitucingumas, o kitų norminių aktų – ne ilgiau kaip 12 mėnesių nuo jo paskelbimo dienos (Konstitucijos 190 str. 3 d.). Slovėnijoje šis terminas negali būti ilgesnis nei vieni metai (Konstitucijos 161 str. 1 d.). Latvijoje Konstitucinio Teismo diskrecija, kada Konstitucijai prieštaraujanti nuostata netenka galios, nėra apribota jokiais terminais (Konstitucinio Teismo įstatymo 32 str. 3 d.). Slovakijos Konstituciniam Teismui pripažinus, kad teisės aktas prieštarauja aukštesnės galios teisės aktui, šį aktą išleidusi institucija privalo užtikrinti, kad jis bus suderintas su aukštesnės galios teisės aktu per šešis mėnesius nuo Konstitucinio Teismo sprendimo paskelbimo, jei per šį terminą institucija to nepadaro, toks aktas nustoja galioti. Rumunijoje galiojantys teisės aktai, kurie Konstitucinio Teismo pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai, netenka galios praėjus 45 dienoms nuo tokio sprendimo oficialaus paskelbimo, jei per šį terminą kompetentinga institucija nepakeičia to akto atsižvelgdama į Konstitucinio Teismo sprendimą (Konstitucijos 147 str. 1–3 d.). Rumunijos Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad, nors Konstitucinis Teismas neturi įgaliojimų iškart panaikinti Konstitucijai prieštaraujančių nuostatų, tačiau jo sprendimų, kuriais pripažįstama, kad atitinkama nuostata prieštarauja Konstitucijai, padariniai yra panašūs į Parlamento įgaliojimus, kuriais toks aktas panaikinamas⁴⁵. Vėlesnėse savo nagrinėtose bylose Teismas yra pažymėjęs, kad Parlamentas turi pareigą imtis būtinų veiksmų, kad Konstitucijai prieštaraujanti nuostata būtų panaikinta arba pakeista, tačiau jeigu įstatymų leidėjas, neįvykdo šios savo pareigos, Konstitucijai prieštaraujanti nuostata panaikinama Konstitucinio Teismo sprendimu⁴⁶.

2008 m. Konstitucijos pataisos atvėrė kelią Prancūzijos Konstitucinei Tarybai vykdyti *a posteriori* konstitucinę kontrolę, šie pakeitimai konstitucinės teisės mokslo atstovų apibūdinami kaip revoliuciniai⁴⁷. Taigi 2010 m. kovo 1 d. Prancūzijos Konstitucinė Taryba pradėjo savo naują evoliucijos etapą. Prancūzijos Konstitucijoje nustatyta, kad prieštaraujančios Konstitucijai nuostatos yra panaikinamos nuo Konstitucinės Tarybos sprendimo paskelbimo arba nuo tame sprendime nustatytos datos (62 str. 2 d.). Taigi sprendimu, kuriuo pripažintas teisės akto prieštaravimas Konstitucijai, galima nustatyti vėlesnį teisės akto panaikinimo datą. Konstitucinė Taryba jau pasinaudojo šia galimybe keletą kartų, tokiu būdu suteikdama Parlamentui galimybę pakoreguoti teisinį reguliavimą ir išvengti teisinio reguliavimo vakuomo. Tik jeigu teisėkūros subjektas šios savo pareigos neįvykdo, Konstitucijai prieštaraujantis teisės aktas panaikinamas sprendime nustatytu metu⁴⁸.

Atidėjimo terminas reiškia, kad konstitucinio teismo sprendimu tam tikram laikui yra pratęsiamas konstitucijai prieštaraujančiomis pripažintų nuostatų galiojimas. Kartais abejojama, ar tokia situacija suderinama su konstitucinio teisingumo samprata. Matyt, tokios abejonės kankino ir Rumunijos kons-

⁴⁴ Plačiau apie tai žr.: STAUGAITYTĖ, V. Konstitucijai prieštaraujančių teisės aktų pašalinimo iš teisės sistemos atidėjimas <...>, p. 100–111.

⁴⁵ Rumunijos Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 5 d. sprendimas Nr. 98.

⁴⁶ Rumunijos Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 5 d. sprendimas Nr. 1039.

⁴⁷ PIWNICA, E. L'appropriation de la question prioritaire de constitutionnalité par ses acteurs, *Pouvoirs*, Nr. 137, 2011, p. 109.

⁴⁸ ROUSSEAU, D. Le process constitutionnel, *Pouvoirs*, Nr. 137, 2011, p. 54.

titucinės justicijos modelio kūrėjus. Rumunijos Konstitucijoje nustatyta, kad 45 dienu laikotarpiu, per kurį atidedamas atitinkamo teisės akto panaikinimas, Konstitucijai prieštaraujančių nuostatų galiojimas sustabdomas (147 str. 3 d.).

Vis dėlto manytina, kad atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes ši priemonė yra pateisinama, tik kiekvienu atveju tokio sprendimo priėmimas turi būti pagrįstas svariais argumentais, susijusiais su dar labiau nei laikinas konstitucijai prieštaraujančių nuostatų taikymas konstitucines vertybes pažeidžiančių padarinių grėsme. Taigi tokiais atvejais konstitucinės justicijos institucijos turi visada pasverti konkuruojančias vertybes.

2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų teisinė galia laiko požiūriu: *ex tunc*, *ex nunc* ir *pro futuro* elementai

Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą konstatavo, kad Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalies nuostata, jog teisės aktas (ar jo dalis) negali būti taikomi nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas, kad atitinkamas teisės aktas (jo dalis) prieštarauja Konstitucijai, reiškia, kad tol, kol Konstitucinis Teismas nėra priėmęs sprendimo, jog atitinkamas teisės aktas (jo dalis) prieštarauja Konstitucijai, preziumuojama, kad toks teisės aktas (jo dalis) atitinka Konstituciją ir tokio teisės akto (jo dalies) pagrindu atsiradę teisiniai padariniai yra teisėti⁴⁹. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs ir tai, kad Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta bendra taisyklė, jog Konstitucinio Teismo sprendimų dėl teisės aktų atitikties Konstitucijai galia nukreipiama į ateitį⁵⁰. Taigi Lietuvoje įtvirtintas *ex nunc* Konstitucinio Teismo nutarimų teisinės galios modelis.

Dažnai tvirtinama, kad *ex nunc* modelis Lietuvoje pasirinktas dėl to, kad kitoks modelis, t. y. *ex tunc* modelis, gali sukelti teisės sistemos nestabilumą: bet kokio teisės akto pritaikymas negalėtų būti laikomas galutiniu, nes taikant *ex tunc* modelį atsirastų galimybė kada nors ateityje, net praėjus daugeliui metų po teisės akto pritaikymo, kvestionuoti teisės akto pritaikymą remiantis vien tuo, kad dabar šis teisės aktas pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai. Teisės sistemos nestabilumas būtų didesnė blygybė, negu tai, kad teisės akto pripažinimas prieštaraujančiu Konstitucijai nėra pagrindas pakeisti ar panaikinti jau priimtą ir baigtą įvykdyti institucijų sprendimų (taip pat ir teismų), kurie buvo priimti vadovaujantis antikonstituciniu pripažintu teisės aktu⁵¹. Lietuvoje vyraujančio *ex nunc* modelio pranašumu prieš *ex tunc* modelį galėtų būti įvardijamas užtikrinamas teisinis tikrumas⁵².

Tačiau jau 2003 m. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta bendra taisyklė, kad Konstitucinio Teismo sprendimų galia yra nukreipiama į ateitį; tačiau ši taisyklė nėra absoliuti⁵³.

Pastaraisiais metais Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje⁵⁴ ne kartą buvo nagrinėjami Konstitucinio Teismo nutarimų galiojimo laiko požiūriu klausimai. Vienoje konstitucinės justicijos byloje buvo tirta, ar KTĮ 72 straipsnis tiek, kiek jame nėra nustatyta, kad Konstitucijai prieštaraujančiu pripažintas teisės aktas negalioja nuo jo įsigaliojimo, taip pat šio straipsnio 4 dalis, pagal kurią neturi būti vykdomi

⁴⁹ *Inter alia*, Konstitucinio Teismo 2011 m. spalio 25 d. nutarimas. *Žin.*, 2011, Nr. 129-6116.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ SINKEVIČIUS, V. Teisinės pasekmės, kurias sukelia Konstitucinio Teismo <...>, p. 947.

⁵² ŠILEIKIS, E. *Alternatyvi konstitucinė <...>*, p. 526.

⁵³ *Inter alia*, Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas. *Žin.*, 2003, Nr. 124-5643.

⁵⁴ *Žr.* Konstitucinio Teismo 2011 m. spalio 25 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 129-6116; Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas. *Žin.*, 2012, Nr. 152-7779; Konstitucinio Teismo 2015 m. rugsėjo 18 d. sprendimas, Nr. KT23-S10/2015; Konstitucinio Teismo 2018 m. birželio 19 d. nutarimas. *TAR*, 2018-06-19, Nr. 10101.

sprendimai, pagrįsti teisės aktais, kurie pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai ar įstatymams, jeigu tokie sprendimai nebuvo įvykdyti iki atitinkamo Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo, tiek, kiek joje eksplacitiškai nėra nustatyta, kokie sprendimai yra įtvirtinti formuluotėse „neturi būti vykdomi sprendimai“, „jeigu tokie sprendimai nebuvo įvykdyti“, neprieštarauja Konstitucijai.

Konstitucinio Teismo 2011 m. spalio 25 d. nutarimu KTĮ 72 straipsnis atitinkama apimtimi pripažintas neprieštaraujančiu Konstitucijai. Kaip pažymėta Konstitucinio Teismo nutarime, pagal Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalį iki Konstitucinio Teismo sprendimo, kad atitinkamas teisės aktas prieštarauja Konstitucijai, oficialaus paskelbimo preziumuojama, kad toks teisės aktas atitinka Konstituciją ir kad teisiniai padariniai (kaip antai pagal atitinkamą institucijos sprendimą, priimtą vadovaujantis šiuo teisės aktu, asmuo įgijo tam tikras teises ar atitinkamą teisinį statusą arba asmeniui atitinkamu institucijos sprendimu nebuvo suteikta tam tikrų teisių ar atitinkamo teisinio statuso), atsiradę tokio teisės akto pagrindu, yra teisėti.

Konstitucinis Teismas taip pat konstatavo, kad įstatymų leidėjui nekyla pareigos nustatyti teisinio reguliavimo, pagal kurį Konstitucinio Teismo sprendimų dėl teisės aktų atitikties Konstitucijai galia būtų nukreipiama retroaktyviai. Tačiau tai nereiškia, kad įstatymų leidėjas apskritai negali reguliuoti santykių, atsiradusių iki tos dienos, kai oficialiai buvo paskelbtas Konstitucinio Teismo sprendimas, kuriuo įstatymas buvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai. Konstitucija nepaneigia Seimo teisės nustatyti tokį naują teisinį reguliavimą, pagal kurį būtų pašalinami neigiami teisiniai padariniai, kilę taikant teisės aktą, kurį Konstitucinis Teismas savo sprendimu pripažino prieštaraujančiu Konstitucijai, t. y. naują teisinį reguliavimą taikyti ir santykiams, kurie atsirado iki tos dienos, kai oficialiai buvo paskelbtas minėtas Konstitucinio Teismo sprendimas. Tokiu teisiniu reguliavimu turi būti paisoma Konstitucijos, juo negali būti pažeistas viešasis interesas, jis turi atitikti, *inter alia*, konstitucinio teisinės valstybės principo reikalavimus: negali būti sudaryta prielaidų paneigti teisingumą, teisinį tikrumą, teisinį saugumą, juo turi būti apsaugotos kitų asmenų sąžiningai įgytos teisės.

Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad KTĮ 67 straipsnio 1 alyje (kurioje nustatyta, kad jei yra pagrindo manyti, jog įstatymas ar kitas teisės aktas, kuris turėtų būti taikomas konkrečioje byloje, prieštarauja Konstitucijai, teismas (teisėjas) sustabdo šios bylos nagrinėjimą ir, atsižvelgdamas į Konstitucinio Teismo kompetenciją, kreipiasi į jį su prašymu spręsti, ar šis įstatymas ar kitas teisės aktas atitinka Konstituciją) yra įtvirtinta viena iš Konstitucinio Teismo nutarimų galios nukreipimo į ateitį išimčių.

Kitoje konstitucinės justicijos byloje pareiškėjas prašė ištirti, ar Administracinių bylų teisenos įstatymo (toliau – ABTĮ) 153 straipsnio 2 dalies nuostata „Procesas gali būti atnaujinamas esant šiems pagrindams: <...> 11) panaikinamas kaip neteisėtas teisės aktas, kuriuo remdamasis teismas išsprendė bylą“ tiek, kiek, pasak pareiškėjo, administracinėje byloje procesas yra atnaujinamas Konstituciniam Teismui pripažinus teisės aktą prieštaraujančiu Konstitucijai ar įstatymams, neprieštarauja Konstitucijai.

Esama nuomonės, kad Konstitucijai prieštarauja ne minėta ABTĮ nuostata, o tai, kad galimybės atnaujinti procesą tokiais atvejais nėra nustatyta nei Civilinio proceso kodekse, nei Baudžiamojo proceso kodekse, tvirtinama, kad esama pagrindo svarstyti, ar šiuo atžvilgiu procesinės teisės sistemoje nėra legislatyvinės omissijos – teisės spragos, kurią draudžia Konstitucija⁵⁵.

Nors Konstitucinis Teismas šios konstitucinės justicijos bylos neišnagrinėjo iš esmės (ji buvo nutraukta⁵⁶), tačiau šiame sprendime buvo suformuluota pakankamai išsami oficialioji konstitucinė doktrina dėl taisyklės, kad Konstitucinio Teismo sprendimų galia yra nukreipiama į ateitį, išimčių.

Necituojant visos šiame sprendime suformuluotos plačios konstitucinės doktrinos, koncentruotai galima įvardyti, kad jame išskirtos tokios taisyklės, kad Konstitucinio Teismo sprendimų galia yra nukreipiama į ateitį, išimties:

⁵⁵ KŪRIS, E. (sud. ir moksl. red.) Konstitucinis Teismas <...>, p. 90.

⁵⁶ Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2012, nr. 152-7779.

Pirmoji išimtis: konstitucinės justicijos byloje nustačius, kad ginčijamas teisės aktas (jo dalis) vertintinas kaip konstitucinio draudimo įveikti Konstitucinio Teismo baigiamąjo akto galią pažeidimas, Konstitucinis Teismas turi įgaliojimų įvertinęs visas aplinkybes konstatuoti, kad antikonstituciniais galėtų būti laikomi tokio teisės akto (jo dalies) taikymo padariniai, *inter alia*, padariniai, atsiradę iki Konstituciniam Teismui priimant sprendimą, kad šis teisės aktas (jo dalis) prieštarauja Konstitucijai.

Antroji išimtis: konstitucinės justicijos byloje nustačius, kad ginčijamas teisės aktas (jo dalis) ne tik prieštarauja Konstitucijai, bet ir iš esmės paneigia pamatines konstitucines vertybes – Lietuvos valstybės nepriklausomybę, demokratiją, respubliką ar prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių pobūdį, toks aktas (jo dalis) negali galioti nuo pat jo priėmimo ir tokio teisės akto (jo dalių) taikymo padariniai turi būti laikomi antikonstituciniais.

Trečioji išimtis: taisyklės, kad Konstitucinio Teismo sprendimų galia nukreipiama į ateitį, išimtis taip pat įtvirtinta Konstitucijos 110 str., pagal kurią nagrinėjamoje byloje teismas negali taikyti teisės akto (jo dalies), kurį Konstitucinis Teismas, įgyvendindamas Konstitucijos 102 str. 1 d. nustatytus įgaliojimus, pripažino prieštaraujančiu Konstitucijai.

Ketvirtoji išimtis. Konstitucinio Teismo 2018 m. birželio 19 d. nutarime⁵⁷ išskirta dar viena Konstitucinio Teismo sprendimų galios nukreipimo į ateitį išimtis. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad pagal Konstituciją, *inter alia*, konstitucinį teisinės valstybės principą, įstatymas, pagal kurį reikalaujama neįmanomų dalykų (t. y. kuris yra nesuderinamas su iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylančiu reikalavimu *lex non cogit ad impossibilia*), negali sukelti teisinių padarinių jo reguliuojamų teisinių santykių subjektams, nes jie būtų įpareigoti daryti tai, ko apskritai daryti negalėtų (t. y. būtų nepaisoma reikalavimo *impossibilium nulla obligatio est*). Atitinkamai pagal Konstituciją, *inter alia*, konstitucinį teisinės valstybės principą, įstatymu, kuris yra nesuderinamas su iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylančiu reikalavimu *lex non cogit ad impossibilia*, reguliuojamų teisinių santykių subjektams negali sukelti padarinių mėginimai poįstatyminiais, *inter alia*, teisės taikymo, aktais įgyvendinti tokio įstatymo nuostatas. Atsižvelgdamas į šios bylos kontekstą, Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad Konstitucinis Teismas, konstatavęs, kad ginčijamo įstatymo nuostatos neatitiko, *inter alia*, iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylančio reikalavimo nenustatyti tokio teisinio reguliavimo, pagal kurį būtų reikalaujama neįmanomų dalykų (*lex non cogit ad impossibilia*), turi konstatuoti ir tai, kad šių nuostatų taikymas, *inter alia*, priimant poįstatyminius, įskaitant ir teisės taikymo, aktus, nesukelia teisinių padarinių tais aktais reguliuojamų teisinių santykių subjektams.

Taigi Konstitucinis Teismas suformulavo doktriną, kad tais atvejais, kai Seimas įstatymu nustato tokį teisinį reguliavimą, pagal kurį yra reikalaujama neįmanomų dalykų, Konstitucinis Teismas turi konstatuoti ne tik tai, kad toks įstatymas prieštarauja Konstitucijai, bet ir tai, kad toks įstatymas nesukelia teisinių padarinių juo reguliuojamų teisinių santykių subjektams, kad juo reguliuojamų teisinių santykių subjektams negali sukelti teisinių padarinių ir poįstatyminiai aktai, kuriais įgyvendinamos tokio įstatymo nuostatos⁵⁸. Taigi Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje išplėtotas dar vienas *ex tunc* modelio elementas.

Teisės moksle ši Konstitucinio Teismo suformuluota doktrina vertinama palankiai. Tvirtinama, kad ši doktrina teisėkūros subjektus turėtų veikti prevenciškai – atgrasyti nuo akivaizdžiai antikonstitucinių teisės aktų leidimo. Teisėkūros subjektai skatinami atidžiau įsigilinti į Konstitucinio Teismo pateiktą Konstitucijos nuostatų sampratą, nuo jos nenukrypti, nes, jeigu jos būtų nepaisoma, yra reali

⁵⁷ Konstitucinio Teismo 2018 m. birželio 19 d. nutarimas. TAR, 2018-06-19, Nr. 10101.

⁵⁸ SINKEVIČIUS, V. Konstitucinio Teismo teisė pripažinti antikonstituciniais teisinius padarinius, kilusius iš Konstitucijai prieštaraujančių įstatymų ir kitų teisės aktų taikymo. Iš *Lietuvos teisė 2018: esminiai pokyčiai*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2018, p. 11.

konstitucinė galimybė, kad Konstitucinis Teismas ne tik pripažins jų išleistą teisės aktą prieštaraujančiu Konstitucijai, bet ir pripažins antikonstituciniais ir tokių teisės aktų taikymo padarinius⁵⁹.

Grįžtant prie anksčiau Konstitucinio Teismo suformuluotų taisyklės, kad Konstitucinio Teismo sprendimų galia yra nukreipiama į ateitį, išimčių, reikėtų pasakyti, kad teisės moksle esama siūlymų plėtoti *pirmąją išimtį*, pildant, kad pagrindas pripažinti antikonstituciniais Konstitucijai prieštaraujančio teisės akto padarinius yra ir tai, kad teisėkūros subjektas, išleidamas atitinkamą teisės aktą, akivaizdžiai nepaiso Konstitucinio Teismo pateiktos Konstitucijos nuostatų (normų ir principų) sampratos⁶⁰.

Pažymėtina ir tai, kad *antroji išimtis* oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje suformuluota ganėtinai abstrakčiai ir reikalauja tam tikro tikslinimo interpretuojant visų Konstitucinio Teismo išnagrinėtų bylų kontekste. Pavyzdžiui, nekyla abejonių, kad Baudžiamojo kodekso nuostata, kurioje buvo numatyta mirties bausmė ir kuri Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimu pripažinta prieštaraujančia Konstitucijai, kartu iš esmės paneigė prigimtinį žmogaus teisių ir laisvių pobūdį. Tačiau vadovaujantis minėta nuostata mirties bausmė įvykdyta 9 asmenims, taigi šiuo atveju reikalavimo, kad toks aktas negalėtų nuo pat jo priėmimo ir tokio akto padariniai būtų laikomi antikonstituciniais, įgyvendinimas yra problemiškas.

Trečioji išimtis taip pat kelia daug neaiškumų. Teisės mokslininkai ilgą laiką aiškino, kad jeigu asmens teisės buvo pažeistos taikant tokį aktą, kuris vėliau buvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai, ir jeigu sprendimai, kurie buvo priimti vadovaujantis tokiu aktu, jau yra įvykdyti, tokio asmens teisės negalėjo būti apgintos, pažeistas teises galėjo apginti tik asmenys, kurie, nesutikdami, kad jiems būtų taikomas antikonstitucinis teisės aktas, kreipėsi į teismą prašydami netaikyti tokio teisės akto ir apginti jų pažeistas teises, o teismas kreipėsi į Konstitucinį Teismą prašydamas ištirti tokio akto konstitucingumą. Konstituciniam Teismui pripažinus, kad toks aktas prieštarauja Konstitucijai, galėjo būti apgintos tik asmenų, kurie kreipėsi į teismą, teisės, nes jų atžvilgiu dar nebuvo priimti ir įvykdyti sprendimai⁶¹. Taigi, vienu autorių nuomone, pažeistas teises gali apginti tik tie asmenys, kurie, nesutikdami, kad jiems būtų taikomas antikonstitucinis teisės aktas, kreipėsi į teismą prašydami apginti jų pažeistas teises, o teismas kreipėsi į Konstitucinį Teismą, prašydamas ištirti teisės akto atitiktį Konstitucijai – Konstituciniam Teismui pripažinus teisės aktą, kuris turėjo būti taikomas byloje, prieštaraujančiu Konstitucijai, toks teisės aktas jau negali būti taikomas byloje, taigi tik nurodytų asmenų teisės gali būti apgintos⁶².

Tačiau kartais pateikiama ir abejonių tokios pozicijos pagrįstumu. Tvirtinama, kad galima įsivaizduoti situaciją, kai asmuo „nepasipriešino“, jog teisės aktas jam būtų taikomas iki atitinkamo Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo, t. y. jo valios atžvilgiu atsitiktinio teisinio fakto, tačiau pagal galiojančius įstatymus turėjo teisę tai padaryti vėliau. Jei tokie asmenys negalėtų apginti savo pažeistos teisės, tektų konstatuoti absurdišką padėtį: Konstitucinis Teismas būtų pripažinęs, kad ir jų teisė buvo pažeista, bet kaip tik dėl to, kad Konstitucinis Teismas tai pripažino ir kad jis tai padarė dar asmenims nespėjus (galbūt dėl labai gerbtinų priežasčių) pasinaudoti valstybės garantuota procesine teise ginti savo pažeistą materialiąją teisę, jie negali tos teisės apginti⁶³. Pažymėtina ir tai, kad Konstitucinio Teismo 2018 m. birželio 19 d. nutarime suformuluota konstitucinė doktrina akivaizdžiai leidžia apginti ne tik asmenų, kurie, nesutikdami, kad jiems būtų taikomas antikonstitucinis aktas, kreipėsi į teismą dėl savo pažeistų teisių gynimo, bet ir asmenų, kurie dėl to į teismą nesikreipė, nors jų teisės ir teisėti interesai buvo pažeisti taikant Konstitucijai prieštaraujantį įstatymą ar kitą teisės aktą.

⁵⁹ Ten pat, p. 12.

⁶⁰ Ten pat, p. 9.

⁶¹ Plačiau apie tai žr.: SINKEVIČIUS, V. Konstitucinio Teismo teisė pripažinti antikonstituciniais <...>, p. 12.

⁶² SINKEVIČIUS, V. Konstitucinės pasekmės, kurias sukelia Konstitucinio Teismo konstatavimas <...>, p. 947.

⁶³ KŪRIS, E. (sud. ir moksl. red.) Konstitucinis Teismas <...>, p. 90.

Taip pat galimos probleminės situacijos, kai teismas nesuabejoja taikomo teisės akto konstitucingumu, jį pritaiko, nors bylos šalis prašė teismo dėl teisės akto atitikties Konstitucijai kreiptis į Konstitucinį Teismą, o vėliau Konstitucinis Teismas tą aktą kito subjekto inicijuotoje konstitucinės justicijos byloje pripažino prieštaraujančiu Konstitucijai. Kaip minėta, procesiniai įstatymai nenumato galimybės atnaujinti proceso tokiais atvejais, išskyrus ABTĮ nuostatą, dėl kurios konstitucingumo buvo kreiptasi į Konstitucinį Teismą⁶⁴.

Su nagrinėjama tematika susijęs Konstitucinio Teismo 2015 m. rugsėjo 18 d. sprendimas⁶⁵, kuriuo Konstitucinis Teismas atsisakė nagrinėti pareiškėjo prašymą ištirti, ar Civilinio kodekso 6.271 straipsnio 1 dalis tiek, kiek pagal ją valstybė iš valstybės biudžeto ne tik tam tikrais ypatingais (išimtiniais), o iš esmės visais atvejais privalo atlyginti žalą, atsiradusią dėl Seimo priimtų teisės aktų (*inter alia*, įstatymų) tuo atveju, kai Konstitucinis Teismas savo baigiamuosiuose aktuose pripažįsta juos anti-konstituciniais, neprieštaruja Konstitucijai. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad pareiškėjas savo prašyme iš esmės kėlė ne ginčijamos nuostatos konstitucingumo, o jos aiškinimo ir taikymo teismuose (teismų praktikoje) klausimą.

Šiame sprendime Konstitucinis Teismas, pasirėmęs Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. sprendime suformuluota oficialiąja konstitucine doktrina bendros Konstitucijoje įtvirtintos Konstitucinio Teismo nutarimų galiojimo į ateitį taisyklės išimčių klausimu, apibendrintai konstatavo, kad Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalies nuostatas aiškinant kartu su kitomis konstitucinėmis nuostatomis yra apibrėžti tam tikri atvejai (bendros Konstitucijoje įtvirtintos Konstitucinio Teismo nutarimų galiojimo tik į ateitį taisyklės išimtys), kada Konstitucinio Teismo nutarimų teisinė galia gali būti nukreipiama atgal (Konstitucinio Teismo nutarimas veikia reatroatyviai).

Konstitucinis Teismas šiame sprendime taip pat konstatavo, kad teismas, nagrinėjantis bylą dėl žalos, atsiradusios dėl valstybės valdžios institucijų neteisėtų aktų, atlyginimo, kiekvienu konkrečiu atveju atsižvelgia į visas turinčias reikšmės bylos aplinkybes ir, vadovaudamasis teise, *inter alia*, nenusižengdamas iš Konstitucijos kylantiems teisingumo, protingumo imperatyvams, priima sprendimą, ar tuo konkrečiu atveju yra pagrindas valstybei atlyginti žalą, atsiradusią dėl valstybės valdžios institucijos neteisėto akto.

Tačiau šis Konstitucinio Teismo sprendimas atskleidė kitą problemą – tam tikrą prieštarumą LVAT formuojamoje praktikoje dėl Konstitucinio Teismo nutarimų galiojimo laiko atžvilgiu. Pareiškėjo prašyme nurodyta, kad „Taikant ir aiškinant CK 6.271 str. 1 d., *inter alia*, LVAT formuojamoje praktikoje, pripažįstama, kad į jos turinį patenka valstybės pareiga atlyginti turtinę žalą, kuri atsiranda taikant Seimo priimtus įstatymus (jų nuostatas), kuriuos vėliau Konstitucinis Teismas savo nutarimais pripažįsta prieštaravusiai Konstitucijai“. Tačiau minėtame Konstitucinio Teismo sprendime taip pat pažymėta, kad LVAT, formuojančio administracinių teismų praktiką, nutartyse nurodoma ir kitokia pozicija – būtent tai, kad „Konstitucinio Teismo nutarimas, kuriuo atitinkama teisės akto norma pripažįstama prieštaraujančia Konstitucijai, <...> savaime nėra pagrindas taikyti valstybei CK 6.271 straipsnyje numatytą atsakomybę, kadangi šios atsakomybės taikymą kiekvienoje individualioje byloje lemia tik tai bylai reikšmingų aplinkybių visuma“⁶⁶. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad ginčijamos normos aiškinimo ir taikymo praktika teismuose nėra nusistovėjusi.

⁶⁴ Tokios situacijos, *inter alia*, patvirtina ir individualaus konstitucinio skundo instituto įvedimo Lietuvoje reikalingumą, asmuo galės pasinaudoti šiuo institutu išnaudojęs visas kitas teisinės gynybos priemones (net jeigu jos bylą nagrinėjęs teismas nesuabejojo taikomo akto konstitucingumu) ir tokiu būdu atkurti savo pažeistas teises.

⁶⁵ Konstitucinio Teismo 2015 m. rugsėjo 18 d. sprendimas Nr. KT23-S10/2015.

⁶⁶ Pvz., Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. sausio 30 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A146-69/2012.

Pažymėtina, kad LVAT jurisprudencijoje yra konstatuota ir tai, jog Konstitucijoje įtvirtintos bendros taisyklės, kad Konstitucinio Teismo sprendimų galia yra nukreipiama į ateitį, išimtis taikytina ne tik tais atvejais, kai yra pagrindo manyti, kad įstatymas ar kitas teisės aktas, kuris turėtų būti taikomas konkrečioje byloje, prieštarauja Konstitucijai, ir teismas sustabdo šios bylos nagrinėjimą bei kreipiasi į Konstitucinį Teismą, prašydamas spręsti, ar šis įstatymas ar kitas teisės aktas atitinka Konstituciją. Teismas pažeistų Konstitucijos 29 straipsnyje įtvirtintą lygiateisiškumo principą, jeigu minėta išimtis būtų rezervuota tik Konstitucijos 110 straipsnio 2 dalyje ir ABTĮ 4 straipsnio 2 dalyje nurodytiems atvejams ir nebūtų taikoma tuo atveju, kai asmuo kreipiasi į teismą dėl pažeistų teisių gynimo jau po to, kai yra priimtas tam tikras Konstitucinio Teismo nutarimas⁶⁷.

Kaip matyti, kai kurios Konstitucinio Teismo nutarimų galios nukreipimo į ateitį išimčių oficialios doktrinos nuostatos suformuluotos labai abstrakčiai ir mokslo doktrinoje ir teismų praktikoje suprantamos skirtingai. Tačiau, atsižvelgiant į tai, kad oficialioji konstitucinė doktrina formuojama byla po bylos, manytina, kad Konstitucinis Teismas ateityje turėtų išplėtoti išsamesnę doktriną aptariamais klausimais.

Taigi Lietuvos konstitucinės justicijos modelyje esama kai kurių *ex tunc* modelio elementų, kurie susiformavo Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje, Konstitucijoje apie juos *expressis verbis* nesakoma nieko.

Vis dėlto naujausių konstitucinės teisės aktualijų kontekste svarbu pažymėti ir tai, kad minėto *ex tunc* modelio elementai Lietuvos konstitucinės justicijos modelyje formuojasi ne vien jurisprudenciniu keliu. 2019 m. kovo 21 d. Seimas priėmė Konstitucijos pataisą, įtvirtinančią individualaus konstitucinio skundo institutą, kuria, *inter alia*, Konstitucijos 107 straipsnis papildytas trečiąja dalimi, joje nustatyta, kad byloje pagal Konstitucijos 106 straipsnio ketvirtojoje dalyje nurodyto asmens kreipimąsi priimtas Konstitucinio Teismo sprendimas, kad Lietuvos Respublikos įstatymas (ar jo dalis) arba kitas Seimo aktas (ar jo dalis), Respublikos Prezidento aktas, Vyriausybės aktas (ar jo dalis) prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai, yra pagrindas įstatymo nustatyta tvarka atnaujinti procesą dėl pažeistos to asmens konstitucinės teisės ar laisvės įgyvendinimo. Taigi Konstitucijoje *expressis verbis* įtvirtintas Konstitucinio Teismo nutarimų, priimtų išnagrinėjus individualų konstitucinį skundą, retroaktyvus veikimas.

Manytina, kad Konstitucinio Teismo nutarimų, priimtų išnagrinėjus asmens konstitucinį skundą, retroaktyvaus veikimo *expressis verbis* įtvirtinimas Konstitucijos 107 straipsnyje (atsižvelgus į sudėtingą Konstitucijos keitimo tvarką), yra svarbi konstitucinė garantija, kad Seimas, kaip įstatymų leidybos institucija, priimdamas individualiam konstituciniam skundui įgyvendinti būtinus įstatymus (taip pat juos keisdamas), juose nenukryptų nuo Konstitucijos 106 straipsnio ketvirtosios dalies noveloje nurodytų asmenų teisės į teismo proceso atnaujinimo galimybę, jeigu būtų priimtas Konstitucinio Teismo sprendimas, kad Lietuvos Respublikos įstatymas (ar jo dalis) arba kitas Seimo aktas (ar jo dalis), Respublikos Prezidento aktas, Vyriausybės aktas (ar jo dalis) prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

Taigi **penktoji išimtis** iš išsaiyklės, kad Konstitucinio Teismo sprendimų galia yra nukreipiama į ateitį, susiformavo ne jurisprudenciniu, bet legislatyvinio būdu, priimant individualaus konstitucinio skundo institutą įtvirtinančias Konstitucijos pataisas. Šios Konstitucijos pataisos įsigalios 2019 m. rugsėjo 1 d. ir, kol nėra individualių konstitucinių skundų nagrinėjimo praktikos, sunku prognozuoti šios išimties kontekste galimai iškilsiančias problemas, vis dėlto manytina, kad jos bus panašios į **trečiosios išimties**, įtvirtintos Konstitucijos 110 straipsnyje, pagal kurią nagrinėjamoje byloje teismas negali taikyti teisės akto (jo dalies), kurį Konstitucinis Teismas, įgyvendindamas Konstitucijos 102 straipsnio 1 dalyje nustatytus įgaliojimus, pripažino prieštaraujančiu Konstitucijai, problematiką.

Kaip ir *ex tunc* nutarimų teisinės galios elementai, *pro futuro* elementai taip pat pradėjo formuotis Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje, Konstitucijoje apie juos *expressis verbis* nesakoma nieko.

⁶⁷ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. kovo 12 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A552-519/2013.

Atsižvelgdamas į konkrečias bylos aplinkybes, Konstitucinis Teismas gali nustatyti kitą, vėlesnę, Konstitucinio Teismo nutarimo, kuriuo tam tikras teisės aktas (jo dalis) pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai ar įstatymams, paskelbimo dieną (KTĮ 84 str. 3 d.). KTR 140 punkte konkretinama, kokiais atvejais Konstitucinis Teismas gali tai padaryti: jeigu tai būtina, kad teisėkūros subjektas turėtų laiko pašalinti teisinio reguliavimo spragoms, kurių atsirastų, jeigu atitinkamas Konstitucinio Teismo nutarimas būtų oficialiai paskelbtas tuoj pat po viešo paskelbimo Konstitucinio Teismo posėdyje ir jeigu jos sudarytų prielaidų iš esmės paneigti tam tikras Konstitucijos ginamas, saugomas vertybes.

Iki 2015 m. pakeitimų įsigaliojimo KTĮ tokia galimybė nebuvo įtvirtinta. Ši priemonė susiformavo jurisprudenciniu keliu. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje ne kartą konstatuota, kad Konstitucinio Teismo nutarimo (*inter alia*, nutarimo, kuriuo tam tikras įstatymas (jo dalys) pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai) oficialaus paskelbimo atidėjimas – iš Konstitucijos kylanti prielaida išvengti tam tikrų visuomenei ir valstybei, žmonių teisėms ir laisvėms nepalankių padarinių, kurių galėtų atsirasti, jeigu atitinkamas Konstitucinio Teismo nutarimas būtų oficialiai paskelbtas tuoj pat po jo viešo paskelbimo Konstitucinio Teismo posėdyje ir tą jo oficialaus paskelbimo dieną įsigaliojotų⁶⁸.

Kaip minėta, termino atidėjimo institutas yra įtvirtintas ir kitose Europos valstybėse, tačiau dažniausiai tokia galimybė įtvirtinta konstitucijų tekstuose. Juo siekiama, kad Konstitucijai prieštaraujanti teisės aktą nedelsiant pašalinus iš teisės sistemos nekiltų nepageidaujamų padarinių, pvz., teisinio reguliavimo vakuomo, kuris sukeltų pavojų tam tikriems svarbiems visuomenės, valstybės ar asmenų interesams, susidarymas; poveikis valstybės finansų pusiausvyrai, kai sprendimui įgyvendinti reikia didelių valstybės biudžete nenumatytų finansinių lėšų. Per nukėlimo laiką teisėkūros subjektas turi galimybę teisinį reguliavimą suderinti su Konstitucija (Teismo posėdžių salėje viešai paskelbto nutarimo tekstas visiems prieinamas, *inter alia*, Teismo interneto tinklalapyje).

Šia galimybe iki minėtos KTĮ pataisos įsigaliojimo Konstitucinis Teismas pasinaudojo tik išimtiniais atvejais, t. y. tik 7⁶⁹ kartus ir 2⁷⁰ kartus po šios pataisos įsigaliojimo. Šiuos atvejus santykinai galima sugrupuoti pagal tai, kokių nepageidaujamų padarinių siekta išvengti atidedant Konstitucinio Teismo nutarimo oficialaus paskelbimo terminą: 1) siekiant išvengti teisinio reguliavimo vakuomo, kuris sukeltų pavojų tam tikriems svarbiems visuomenės, valstybės ar asmenų interesams, susidarymo atidėtas Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. ir 2011 m. birželio 9 d. nutarimų oficialus paskelbimas⁷¹; 2) atsižvelgiant į poveikį valstybės finansų pusiausvyrai, kai sprendimui įgyvendinti reikia didelių valstybės biudžete nenumatytų finansinių lėšų, atidėtas Konstitucinio Teismo 2005 m. rugpjūčio 23 d., 2010 m. birželio 29 d., 2012 m. vasario 6 d., 2013 m. liepos 1 d., 2015 m. birželio 11 d.,

⁶⁸ *Inter alia*, Konstitucinio Teismo 2005 m. rugpjūčio 23 d. nutarimas.

⁶⁹ Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2003, nr. 19-828; Konstitucinio Teismo 2005 m. rugpjūčio 23 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2005, nr. 152-5605; Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 29 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2010, nr. 134-6860; Konstitucinio Teismo 2011 m. birželio 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 111-5228; Konstitucinio Teismo 2012 m. vasario 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2012, nr. 109-5528; Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 1 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2013, nr. 103-5079; Konstitucinio Teismo 2015 m. birželio 11 d. nutarimas. *TAR*, 2016-01-01, Nr. 1.

⁷⁰ Konstitucinio Teismo 2015 m. rugsėjo 29 d. nutarimas. *TAR*, 2017-01-02, Nr. 2; Konstitucinio Teismo 2016 m. kovo 15 d. nutarimas. *TAR*, 2017-01-02, Nr. 2.

⁷¹ Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarime konstatuota, kad jeigu Konstitucinio Teismo nutarimas šioje byloje būtų oficialiai paskelbtas iškart po jo viešo paskelbimo Konstitucinio Teismo posėdyje, susidarytų vietos savivaldos teisinio reguliavimo vakuumas, kuris iš esmės sutrikdytų vietos savivaldos mechanizmo funkcionavimą ir valstybės valdymą. Konstitucinio Teismo 2011 m. birželio 9 d. nutarime konstatuota, kad jeigu Konstitucinio Teismo nutarimas šioje byloje būtų oficialiai paskelbtas iškart po jo viešo paskelbimo Konstitucinio Teismo posėdyje, susidarytų teisinio reguliavimo neapibrėžtumas, kuris iš esmės sutrikdytų Nekilnojamojo turto registre saugomų duomenų teikimo tvarką ir kuriam pašalinti reikalingas tam tikras laikas.

2015 m. rugsėjo 29 d., 2016 m. kovo 15 d. nutarimų oficialus paskelbimas⁷², dauguma šių nutarimų priimta ekonomikos krizės laikotarpiu.

Kaip minėta, Europos valstybėse šis institutas reiškia, kad Konstitucinio Teismo sprendimu tam tikram laikui pratęsimas Konstitucijai prieštaraujančių nuostatų galiojimas, todėl dažnai išreiškiama abejonė, ar tokia situacija suderinama su konstitucinio teisingumo samprata, taigi Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje susiformavusi, vėliau KTĮ įtvirtinta išeitis – atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes, atidėti oficialų savo nutarimo paskelbimą ir įsigaliojimą – yra netgi priimtinesnė priemonė nei nekonstitucinėmis pripažintų normų galiojimo pratęsimas, nes neduoda pagrindo kontroversijoms, kurių neišvengiamai sukeltų Konstitucijai prieštaraujančiomis pripažintų teisės normų tolesnis taikymas.

Vis dėlto svarbu pažymėti, kad kol Konstitucinio Teismo nutarimas, kuriuo tam tikras teisinis reguliavimas pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai, nėra įsigaliojęs, jis formaliai neįpareigoja įstatymų leidėjo imtis atitinkamų legislatyvinų veikslių, taigi iš esmės priklauso tik nuo jo geros valios⁷³.

Išvados

1. Kad ir kurį sprendimų teisinės galios laiko požįūriu modelį yra pasirinkusios skirtingos valstybės, praktikoje jų konstitucinės justicijos institucijų sprendimų padariniai gali būti panašūs. Valstybėse, pripažįstančiose *ex tunc* sprendimų doktriną, sprendimų retroaktyvumas yra ribojamas siekiant užtikrinti teisinės tvarkos stabilumą, teisinį saugumą, įgytų teisių apsaugą, o valstybėse, kuriose laikomasi *ex nunc* koncepcijos siekiant užtikrinti teisingumą individualiose bylose, tenka taikyti tam tikras šio modelio išimtis. Siekiant, kad konstitucijai prieštaraujančių teisės aktų nedelsiant pašalintų iš teisės sistemos nekiltų nepageidaujamų padarinių, Europos valstybių konstitucinės justicijos sistemose taip pat inkorporuojami *pro futuro* sprendimų teisinės galios elementai.

⁷² Konstitucinio Teismo 2005 m. rugpjūčio 23 d. nutarime šiuo institutu pasinaudota atsižvelgiant į tai, kad įstatymų pakeitimams ir (arba) papildymams padaryti reikia tam tikro laiko, kad valstybės finansinių įsipareigojimų asmenims, kuriems nuosavybės teisės į išlikusių nekilnojamojį turtą yra atkuriamos mokant pinigines kompensacijas, vykdymas yra susijęs su valstybės biudžeto sudarymu, valstybės finansinių išteklių atitinkamu persikirstymu. Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 29 d. nutarimo paskelbimo terminas atidėtas konstatavus, kad jeigu Konstitucinio Teismo nutarimas šioje byloje būtų oficialiai paskelbtas iškart po jo viešo paskelbimo Konstitucinio Teismo posėdyje, susidarytų teisėjų valstybinių pensijų teisinio reguliavimo vakuumas, kuris iš esmės sutrikdytų teisėjų valstybinių pensijų skyrimą. Konstitucinio Teismo 2012 m. vasario 6 d. nutarime konstatuota, kad jeigu Konstitucinio Teismo nutarimas šioje byloje būtų oficialiai paskelbtas iškart po jo viešo paskelbimo Konstitucinio Teismo posėdyje, atsirastų kai kurių valstybinių pensijų teisinio reguliavimo neapibrėžtumas, dėl kurio galėtų būti iš esmės sutrikdytas ar net laikinai nutrauktas valstybinių pensijų mokėjimas. Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 1 d. nutarime atsižvelgta į tai, kad šiam Konstitucinio Teismo nutarimui įgyvendinti, t. y. atitinkamai persikirstyti valstybės finansinius išteklius ir pakeisti teisinį reguliavimą, kuriuo nustatyti valstybės biudžeto asignavimai asmenų, kuriems už darbą mokama iš valstybės ar savivaldybės biudžeto lėšų, darbo užmokesčiui, ir (arba) priimti įstatymų pakeitimai, pagal kuriuos būtų nustatytas toks asmenų, kuriems už darbą mokama iš valstybės ar savivaldybės biudžeto lėšų, atlyginimų mažinimo mastas, kuriuo nebūtų iškreiptos iki itin sunkios ekonominės, finansinės padėties susidarymo valstybėje nustatytų atlyginimų dydžių proporcijos, įstatymų leidėjui reikalingas tam tikras laikas. Konstitucinio Teismo 2015 m. birželio 11 d. nutarime konstatuota, kad jeigu Konstitucinio Teismo nutarimas šioje byloje būtų oficialiai paskelbtas iškart po jo viešo paskelbimo Konstitucinio Teismo posėdyje, atsirastų savivaldybių finansavimo teisinio reguliavimo neapibrėžtumas, dėl kurio galėtų būti iš esmės sutrikdytas lėšų skyrimas savivaldybėms. Konstitucinio Teismo 2015 m. rugsėjo 29 d. nutarime konstatuota, kad jeigu Konstitucinio Teismo nutarimas šioje byloje būtų oficialiai paskelbtas iškart po jo viešo paskelbimo Konstitucinio Teismo posėdyje, atsirastų biudžetinių įstaigų ir organizacijų darbuotojų, tarp jų valstybinių ir savivaldybių mokyklų pedagogų, darbo apmokėjimo teisinio reguliavimo neapibrėžtumas, dėl kurio galėtų būti iš esmės sutrikdytas šių darbuotojų darbo apmokėjimas. Konstitucinio Teismo 2016 m. kovo 15 d. nutarime konstatuota, kad atsižvelgiant į tai, kad šio Konstitucinio Teismo nutarimo įgyvendinimas yra susijęs su viešųjų finansų planavimu, taip pat į tai, kad būtina tinkamai pasirengti motinystės pašalpa, kurių dydis tiek, kiek nurodyta, nebūtų ribojamas, skyrimui ir mokėjimui, Teisės aktų registre jis oficialiai skelbtinas 2017 m. sausio 2 d.

⁷³ STAUGAITYTĖ, V. Konstitucijai prieštaraujančių teisės aktų pašalinimo <...>, p. 100–111.

2. Lietuvos konstitucinės justicijos modelyje, kuriame laikomasi *ex nunc* koncepcijos, esama kai kurių *ex tunc* modelio elementų, kurie susiformavo Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje, Konstitucijoje apie juos *expressis verbis* nesakoma nieko, tas pats pasakytina ir apie *pro futuro* Konstitucinio Teismo nutarimų teisinės galios elementus. Vis dėlto *ex tunc* modelio elementai Lietuvos konstitucinės justicijos modelyje formuojasi ne vien jurisprudenciniu, bet ir legislatyvinu keliu – 2019 m. priimta individualaus konstitucinio skundo institutą įtvirtinanti Konstitucijos pataisa, kuria Konstitucijoje *expressis verbis* įtvirtintas Konstitucinio Teismo nutarimų, priimtų išnagrinėjus individualų konstitucinį skundą, retroaktyvus veikimas.
3. Kai kurios Konstitucinio Teismo nutarimų galios nukreipimo į ateitį išimčių oficialios doktrinos nuostatos suformuluotos labai abstrakčiai ir mokslo doktrinoje bei teismų praktikoje suprantamos nevienareikšmiškai. Taigi, atsižvelgiant į tai, kad oficialioji konstitucinė doktrina formuojama byla po bylos, Konstitucinis Teismas ateityje turėtų išplėtoti išsamesnę doktriną aptariamais klausimais. Naują impulsą šios doktrinos plėtotei taip pat turėtų suteikti 2019 m. Konstitucijoje *expressis verbis* įtvirtintas Konstitucinio Teismo nutarimų, priimtų išnagrinėjus individualų konstitucinį skundą, retroaktyvaus veikimo institutas.

Literatūra

Teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 33-1014; 1996, nr. 64-1501; 1996, nr. 122-2863; 2002, nr. 65-2629; 2003, nr. 14-540; 2003, nr. 32-1315; 2003, nr. 32-1316; 2004, nr. 111-1423; 2004, nr. 111-4124; 2006, nr. 48-1701.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas. *Lietuvos aidas*, nr. 24; *Valstybės žinios*, 1993, nr. 6-120.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo reglamentas. *Valstybės žinios*, 2004, nr. 38-1237; 2007, nr. 100-4082; 2008, nr. 139-5513; 2009, nr. 34-1303; *TAR*, 2015, nr. 13255.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo aktai

4. Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2003, nr. 19-828.
5. Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2003, nr. 124-5643.
6. Konstitucinio Teismo 2005 m. rugpjūčio 23 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2005, nr. 152-5605.
7. Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 29 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2010, nr. 134-6860.
8. Konstitucinio Teismo 2011 m. birželio 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 111-5228.
9. Konstitucinio Teismo 2011 m. spalio 25 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 129-6116.
10. Konstitucinio Teismo 2012 m. vasario 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2012, nr. 109-5.
11. Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2012, nr. 152-7779.
12. Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 1 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2013, nr. 103-5079.
13. Konstitucinio Teismo 2015 m. birželio 11 d. nutarimas. *TAR*, 2016-01-01, nr. 1.
14. Konstitucinio Teismo 2015 m. rugsėjo 18 d. sprendimas, Nr. KT23-S10/2015.
15. Konstitucinio Teismo 2015 m. rugsėjo 29 d. nutarimas. *TAR*, 2017-01-02, nr. 1.
16. Konstitucinio Teismo 2016 m. kovo 15 d. nutarimas. *TAR*, 2017-01-02, nr. 2.
17. Konstitucinio Teismo 2018 m. birželio 19 d. nutarimas. *TAR*, 2018-06-19, nr. 10101.

Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimai

18. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. sausio 30 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A146-69/2012.
29. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. kovo 12 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵⁵²-519/2013.

Užsienio valstybių teisės aktai

20. Constitution of Austria. Prieiga per internetą: <https://www.constituteproject.org/constitution/Austria_2009.pdf> [žiūrėta 2019 m. kovo 30 d.].
21. Constitution of Portuguese Republic. Prieiga per internetą: <http://www.servat.unibe.ch/icl/po00000_.html> [žiūrėta 2019 m. balandžio 1 d.].

22. The Constitution of the Republic of Poland. Prieiga per internetą <<http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angielski/kon1.htm>> [žiūrėta 2019 m. kovo 30 d.].
23. Constitution of Romania. Prieiga per internetą: <<http://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?id=371>> [žiūrėta 2019 m. kovo 30 d.].
24. Constitution of the Republic of Slovenia. Prieiga per internetą: <<http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/UNTC/UNPAN014895.pdf>> [žiūrėta 2019 m. kovo 30 d.].
25. Constitutional Court act 1953-VFGG 1992. Prieiga per internetą: <<http://www.vfgh.gv.at/cms/vfgh-site/english/downloads/englishvfgg.pdf>> [žiūrėta 2019 m. kovo 30 d.].
26. Constitutional Court act of the Czech Republic No. 182/1993 Sb [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.concourt.cz/view/const_court_act> [žiūrėta 2019 m. kovo 30 d.].
27. Latvian Constitutional Court law. Prieiga per internetą: <<http://www.satv.tiesa.gov.lv/?lang=2&mid=9>> [žiūrėta 2019 m. kovo 30 d.].
28. Ley organica 2/1979, de 3 de octubre, del Tribunal Constitucional de Espana. Prieiga per internetą: <<http://www.tribunalconstitucional.es/en/tribunal/normasreguladoras/Lists/NormasRegPDF/LOTC-en.pdf>> [žiūrėta 2019 m. kovo 30 d.].
29. Law on the Federal Constitutional Court (Gesetz über das Bundesverfassungsgericht). In the version published on 12 March 1951 (Federal Law Gazette I p. 243) as published on 11 August 1993 (Federal Law Gazette I p. 1473), as last amended by the Act of 16 July 1998 (Federal Law Gazette I p. 1823.). Prieiga per internetą: <<https://www.iuscomp.org/gla/statutes/BVerfGG.htm#25>> [žiūrėta 2019 m. kovo 30 d.].
30. Slovenian Constitutional Court Act. Prieiga per internetą: <<http://www.us-rs.si/en/about-the-court/legal-basis/statutes>> [žiūrėta 2019 m. kovo 30 d.].

Užsienio valstybių konstitucinės justicijos institucijų sprendimai

31. Latvijos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. gruodžio 21 d. nutarimas Nr. 2009-43-01.
32. Rumunijos Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 5 d. sprendimas Nr. 98.
33. Rumunijos Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 5 d. sprendimas Nr. 1039.
34. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 1982 m. lapkričio 3 d. nutarimas Nr. 620/78, 1335/78 1104/79, 363/80.
35. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 1998 m. lapkričio 10 d. sprendimas Nr. 1057/91, 1226/91, 980/91.
36. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 2002 m. kovo 6 d. sprendimas Nr. 17/99.
37. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 4 d. sprendimas Nr. 400/98, 1735/00.

Specialioji literatūra

38. EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Study on individual access to constitutional justice*, Venice, 2010. Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2010\)039rev-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2010)039rev-e)> [žiūrėta 2019 m. kovo 10 d].
39. DE VISSER, M. *Constitutional Review in Europe. A Comparative Analysis*. Oxford and Portland, 2014.
40. KŪRIS, E. (sud. ir moksl. red.) Konstitucinis Teismas. In *Lietuvos teisinės institucijos*. Vilniaus universiteto vadovėlis. Vilnius: Registrų centras, 2011.
41. MURAUŠKAS, D. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir laikas: optimalaus rezultato paieškant. In MA-CHOVENKO, J.; ISOKAITĖ, I. (sud.) *Konstitucionalizmo idėja, bendroji Europos teisė ir Lietuvos konstitucinė tradicija*. Vilnius: Vilniaus universitetas: Vilniaus universiteto leidykla, 2016.
42. PIWNICA, E. L'appropriation de la question prioritaire de constitutionnalité par ses acteurs, *Pouvoirs*, Nr. 137, 2011, p. 109, <<https://doi.org/10.3917/pouv.137.0169>>.
43. POPELIER, P.; VERSTRAELEN, S.; VANHEULE, D.; VANLERBERGHE, B. *The Effects of Judicial Decisions in Time*. Cambridge, 2014.
44. PORTUESE, A. *et al.* The principal of Legal Certainty as a Principal of Economic Efficiency. *European Journal of Law and Economics*, 2013, No. 13–13.
45. ROUSSEAU, D. Le process constitutionnel, *Pouvoirs*, Nr. 137, 2011, p. 54.
46. SADURSKI, W. *Rights Before Courts, a Study of Constitutional Courts in Postcommunist States of Central and Eastern Europe*. Netherlands, 2008, <<https://doi.org/10.1093/icon/mom020>>.

47. SINKEVIČIUS, V. Konstitucinio Teismo teisė pripažinti antikonstituciniais teisinius padarinius, kilusius iš Konstitucijai prieštaraujančių įstatymų ir kitų teisės aktų taikymo. Iš *Lietuvos teisė 2018: esminiai pokyčiai*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2018.
48. SINKEVIČIUS, V. Teisinės pasekmės, kurias sukelia Konstitucinio Teismo konstatavimas, jog įstatymas ar kitas teisės aktas prieštarauja Konstitucijai. *Jurisprudencija*, 2014, nr. 21(4).
49. STAUGAITYTĖ, V. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų teisinė galia laiko požiūriu. *Jurisprudencija*, 2005, nr. 77(69).
50. STAUGAITYTĖ, V. Konstitucijai prieštaraujančių teisės aktų pašalinimo iš teisės sistemos atidėjimas Lietuvos ir užsienio valstybių konstitucinių teismų praktikoje. *Jurisprudencija*, 2006, nr. 80.
51. ŠILEIKIS, E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
52. VERSTRAELEN, S. The Temporal Limitation of Judicial Decisions: The Need for Flexibility Versus the Quest for Uniformity. *German Law Journal*, 2013, Vol. 14, No. 9, <<https://doi.org/10.1017/s2071832200002479>>.
53. VINKLERIS, P. Konstitucinės priežiūros elitinės koncepcijos ir žinybinio priklausymo ribų problema Lietuvoje. *Justitia*, 1999, nr. 5–6.

The Effects of the Rulings of Constitutional Court in Time

Dovilė Pūraitė-Andrikienė

(Vilnius University)

S u m m a r y

This article analyzes the temporal effects of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania's rulings, i.e., *ex tunc*, *ex nunc* and *pro futuro* elements of judicial decisions in the constitutional justice model of Lithuania. This article aims to reveal the development of the doctrine of exceptions of the constitutionally established rule, that the legal force of the decisions of the Constitutional Court is directed to the future, in the jurisprudence of a Constitutional Court and further development of this institute *inter alia* in light of the 2019 amendment to the Constitution, which introduced a mechanism for lodging an individual constitutional complaint.

In order to provide a basis for further research, in the first paragraph of this article, the temporal effects of the decisions of constitutional justice institutions of different European countries are discussed. The second part of the article focuses exclusively on the *ex tunc*, *ex nunc*, and *pro futuro* elements of the legal force of the Constitutional Court rulings, which are distinguished in the Lithuanian constitutional justice model.

The article concludes that, irrespective of which model of the temporal effects of decisions states have been chosen, the consequences of decisions of constitutional justice institutions may be similar in practice. In countries that recognize the doctrine of *ex tunc*, the retroactivity of decisions is limited to ensure legal stability, legal certainty, and the protection of acquired right. Meanwhile, in countries where the *ex nunc* concept is respected, there are some exceptions to this model in individual cases. In order to avoid any unwanted consequences of the immediate removal of a unconstitutional law from a legal system, the constitutional justice systems of European countries also incorporate *pro futuro* elements of the legal force of judicial decisions.

In the Lithuanian constitutional justice model, which follows the *ex nunc* concept, there are some elements of the *ex tunc* model, which were developed in the jurisprudence of the Constitutional Court; the Constitution does not say anything *expressis verbis* about them, and the same applies to the elements of *pro futuro* of the legal force of the Constitutional Court's rulings. However, the elements of the *ex tunc* model in the Lithuanian constitutional justice model are formed not only by the jurisprudential but also the legislative path – in 2019, an amendment to the Constitution was adopted that *expressis verbis* introduces the retroactivity of the Constitutional Court's rulings, adopted following an individual constitutional complaint.

Some provisions of the official constitutional doctrine of the exceptions of the constitutionally established rule, that the legal force of the decisions of the Constitutional Court is directed to the future, are formulated in a very abstract manner and are understood ambiguously in scientific legal doctrine and in case-law of the courts. Thus, given that the official constitutional doctrine is formed “case by case,” in the future, the Constitutional Court should develop a more detailed doctrine on the discussed issues. A new impetus for the development of this doctrine should also be given by the latest amendment to the Constitution, which *expressis verbis* introduced the retroactivity of the Constitutional Court's rulings, adopted following an individual constitutional complaint.

Konstitucinio Teismo nutarimų padariniai laiko aspektu

Dovilė Pūraitė-Andrikienė
(Vilniaus universitetas)

S a n t r a u k a

Straipsnyje nagrinėjama Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų teisinė galia laiko požiūriu, t. y. *ex tunc*, *ex nunc* ir *pro futuro* sprendimų teisinės galios elementai Lietuvos konstitucinės justicijos modelyje. Straipsnyje siekiama atskleisti Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos taisyklės, kad Konstitucinio Teismo sprendimų galia yra nukreipiama į ateitį, išimčių doktrinos raidą Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje bei tolesnes šio instituto raidos perspektyvas, *inter alia*, atsižvelgiant į 2019 m. priimtą Konstitucijos pataisą dėl individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimo.

Siekiant pažvelgti į aptariamą klausimą platesniame kontekste ir tokiu būdu padėti pagrindą tolesniam tyrimui (t. y. aptarti, kokie yra galimi šio instituto modeliai ir jų derinimo galimybės apskritai), pirmoje straipsnio dalyje aptariama konstitucinės justicijos institucijų sprendimų teisinė galia laiko požiūriu įvairiose Europos valstybėse. Antroje straipsnio dalyje koncentruojamasi išimtinai į Lietuvos konstitucinės justicijos modelyje išskirtus *ex tunc*, *ex nunc* ir *pro futuro* Konstitucinio Teismo nutarimų teisinės galios elementus.

Straipsnyje prieita prie išvados, kad neatsižvelgiant į tai, kurį sprendimų teisinės galios laiko požiūriu modelį pasirinkusios skirtingos valstybės, praktikoje jų konstitucinės justicijos institucijų sprendimų padariniai gali būti panašūs. Valstybėse, pripažįstančiose *ex tunc* sprendimų doktriną, sprendimų retroaktyvumas yra ribojamas siekiant užtikrinti teisinės tvarkos stabilumą, teisinį saugumą, įgytų teisių apsaugą, o valstybėse, kuriose laikomasi *ex nunc* koncepcijos siekiant užtikrinti teisingumą individualiose bylose, tenka taikyti tam tikras šio modelio išimtis. Siekiant, kad konstitucijai prieštaraujantį teisės aktą nedelsiant pašalinus iš teisės sistemos nekiltų nepageidaujamų padarinių, Europos valstybių konstitucinės justicijos sistemose taip pat inkorporuojami *pro futuro* sprendimų teisinės galios elementai.

Lietuvos konstitucinės justicijos modelyje, kuriame laikomasi *ex nunc* koncepcijos, esama kai kurių *ex tunc* modelio elementų, kurie susiformavo Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje, Konstitucijoje apie juos *expressis verbis* nesakoma nieko, tas pats pasakytina ir apie *pro futuro* Konstitucinio Teismo nutarimų teisinės galios elementus. Vis dėlto *ex tunc* modelio elementai Lietuvos konstitucinės justicijos modelyje formuojasi ne vien jurisprudenciniu, bet ir legislatyvinu keliu – 2019 m. priimta individualaus konstitucinio skundo institutą įtvirtinanti Konstitucijos pataisa, kuria Konstitucijoje *expressis verbis* įtvirtintas Konstitucinio Teismo nutarimų, priimtų išnagrinėjus individualų konstitucinį skundą, retroaktyvus veikimas.

Kai kurios Konstitucinio Teismo nutarimų galios nukreipimo į ateitį išimčių oficialios doktrinos nuostatos suformuluotos labai abstrakčiai ir mokslo doktrinoje bei teismų praktikoje suprantamos nevienareikšmiškai. Taigi, atsižvelgiant į tai, kad oficialioji konstitucinė doktrina formuojama byla po bylos, Konstitucinis Teismas ateityje turėtų išplėtoti išsamesnę doktriną aptariamais klausimais. Naują impulsą šios doktrinos plėtotei taip pat turėtų suteikti 2019 m. Konstitucijoje *expressis verbis* įtvirtintas Konstitucinio Teismo nutarimų, priimtų išnagrinėjus individualų konstitucinį skundą, retroaktyvus veikimo institutas.